

Mateja Košir, Osnovna šola Trzin

OZAVEŠČENOST UČITELJEV RAZREDNEGA POUKA O GOVORNEM NASTOPANJU

Od učiteljev se pričakuje, da so dobri govorniki, da znajo podajati vsebino, pritegniti pozornost in vzbuditi zanimanje poslušalcev. Če želi učitelj kakovostno opravljati svoje delo, mora svojo zmožnost govornega nastopanja nenehno razvijati. V prispevku so predstavljeni izsledki raziskave o tem, katero znanje imajo učitelji razrednega pouka o govornem nastopanju.¹

1 Uvod

Govorniška vloga učitelju ni tuja, saj se vsakodnevno sooča z govornim nastopanjem. Vsaka učna ura vsebuje elemente retoričnega nastopa, ki se prepletajo z didaktičnimi prvini. Učitelj ne govori le pred svojimi učenci, ampak tudi v drugih okoliščinah – pred starši, sodelavci, širšo javnostjo. Zmožnost govornega nastopanja je eden ključnih elementov, ki vpliva na uspešnost učiteljevega dela in zato je treba temu posvetiti pozornost že med študijem. Ocenjevanje svoje zmožnosti govornega nastopanja lahko posameznika pomembno zaznamuje. Ne samo da učitelj veliko nastopa v govorniški vlogi, ampak je tudi učenčev govorni vzor in govorno nastopanje tudi poučuje. Poznavanje smernic, ki pripomorejo k učinkovitemu govornemu nastopanju, je za učitelja nujno, saj tako lahko kakovostno opravlja svoje delo in prenaša znanje na učence.

2 Učitelj kot govornik

Učitelj mora neprestano razvijati svojo govorno kulturo. Za razvijanje te veščine so potrebni učenje, vaja ter kritično opazovanje svojega in tujega govorenja (Podbevšek 1997: 26). Žagar in B. Domajnko (2006: 11–12) menita, da gre tudi pri pedagoškem govoru v smislu poučevanja za govorništvo, ker mora učitelj vsebino, ki jo podaja učencem, argumentirati in jih prepričati o njeni smiselnosti. S tem učencem ne podaja le golih dejstev, ampak celostno znanje in širši pogled na določeno vsebino. Avtorja poudarjata, da vključevanje vljudnostnih izrazov v govor učitelja in način ubesedovanja vprašan in izjav pomembno vplivata na kakovost pouka in znanje učencev. Izpostavljata tudi, da je znanje učencev rezultat komunikacije med učiteljem in učenci. »Znanje ni izolirana kognitivna vsebina, ki jo učenec »ima« ali »nima«, ki jo učitelj bolj ali manj uspešno »posreduje« učencem, temveč (trenutni) rezultat interaktivnega procesa ubesedovanja, v katerem so bolj

¹ Članek je nastal na podlagi diplomskega dela z enakim naslovom pod mentorstvom dr. Marje Bešter Turk in somentorstvom Tomaža Petka.

ali manj uspešno uporabljene retorične in argumentativne spretnosti« (Žagar, Domajnko 2006: 41).

3 Priprava in izvedba govornega nastopa

Učitelj mora tvoriti jezikovno pravilna, razumljiva, ustrezna in učinkovita enogovorna govornjena besedila. Poznavanje načinov tvorjenja teh besedil, upoštevanje načel sporočanja ter poznavanje meril za pripravo in vrednotenje govornih nastopov so temelji za kakovosten in sodoben vzgojno-izobraževalni proces (Petek 2011: 73).

Na govorni nastop se lažje pripravimo, če vemo, na kaj moramo biti pozorni. Priprava govora poteka po fazah. Avtorji faze priprave na govor opredeljujejo različno, a določene smernice so skupne vsem. Tudi posamezni govorniki se bodo na govorno nastopanje pripravljali različno – manj izkušeni gotovo potrebujejo več priprave kot izkušenejši. Faze tudi niso strogo ločene med seboj, ampak prehajajo iz ene v drugo. Jasna ločitev faz je sprva v pomoč manj izkušenim govorcem, ker se tako zavestno osredinjajo na pomembne elemente govora. M. Križaj Ortar idr. (2010: 42) opredeljujejo sedem faz priprave na govorni nastop: iznajdba (invencija), urejanje gradiva (dispozicija), ubesediljevanje (elokucija), popraviljanje prve različice besedila, prepisovanje popravljenega besedila² in navajanje podatkov o virih,³ pomnjenje besedila in pripraviljanje ponazoril za govorno nastopanje ter izvajanje govornega nastopa.

Med pripravo besedila moramo biti pozorni tudi na dejavnike sporočanja, ki vplivajo na učinkovitost in uspešnost nastopa. J. Vogel idr. (2007: 91–99) navajajo naslednje dejavnike sporočanja: ustreznost besedila, prilagojenost prenosniku, jezikovna pravilnost in primernost, natančnost, jedrnatost, jasnost, preglednost in nazornost, živost. Besedilo bo ustrezno, če bomo pri pripravi upoštevali naslovnika, čas in kraj sporočanja ter priložnost, ob kateri bo besedilo podano. Upoštevati moramo tudi prednosti in slabosti slušnega ali vidnega prenosnika. Slišano besedilo v primerjavi z zapisanim ni trajno. Paziti moramo na jezikovno pravilnost in primernost, v nastopih, ki so namenjeni javnosti, uporabljamo knjižni zborni jezik. Jedrnatost besedila dosežemo tako, da v besedilo vključimo le tiste podatke, ki so za naslovnika pomembni. Besedilo bo jasno, pregledno in nazorno, če bodo podatki razvrščeni v pravilno zaporedje. Poslušalčevo pozornost bo pritegnilo besedilo, ki bo živo. Živost dosežemo z aktualno izbiro teme in ustrezno izbranimi jezikovnimi sredstvi (prav tam).

Podatke, ki jih želimo posredovati, moramo razvrstiti v ustrezno zaporedje. T. Zidar Gale idr. (2006: 93–98) so razdelili govor v pet delov: uvod, pripoved, odmik ali digresija, utemeljitev, zaključek. V uvodu se govornik približa poslušalcem in pridobi njihovo naklonjenost. V drugem delu (pripoved) govornik poda pomembna dejstva, okoliščine, vzroke, pri tem pa upošteva časovno zaporedje. Fazo odmika ali digresije lahko izpustimo. V tej fazi lahko govornik poslušalce razvedri, pove kakšno anekdoto in jih tako pripravi na fazo utemeljevanja. V utemeljitvi se predstavijo argumenti, govornik uporablja zunanja in notranja sredstva prepričevanja, lahko se tudi sklicuje na avtoriteto. Utemeljevanje začne z močnimi dokazi, nadaljuje s šibkejšimi

² Ob uporabi računalnika to fazo izpustimo.

³ Navajanje podatkov o virih lahko poteka že hkrati z ubesediljevanjem.

in konča z zelo močnimi dokazi. V epilogu govornik povzame povedano in oblikuje smiseln zaključek (prav tam).

Poslušalci govornika zaznavajo tudi vidno, ne samo slušno. Sporočanje vključuje tudi nebesedne spremljevalce govorjenja. Govor in telesno sporočanje se lahko dopolnjujeta, lahko pa si tudi nasprotujeta. Oba vidika sporočanja morata biti usklajena, sicer povzročimo pri poslušalcih zmedo (Zidar 1996: 155). Nebesedno sporočanje deluje na več ravneh. Na vsebinski ravni potrjuje, spreminja in dopolnjuje podano vsebino, na osebni ravni sporoča o posameznikovem čustvenem stanju, na odnosni ravni izraža naša stališča do vsebine in vrednot ter opredeljuje odnose. Nebesedna sporočila na vplivni ravni pospešujejo ali zavirajo sporočanje (Brajša 1993: 32).

4 Skrb za zdrav glas

Učitelji veliko govorijo, zato morajo poleg vseh naštetih dejavnikov, ki vplivajo na uspešnost govornega nastopanja, posvetiti pozornost tudi skrbi za glas. Izguba glasu ali motnje glasu pomenijo nezmožnost opravljanja dela ali hud napor, ki dolgoročno škoduje zdravju. Poleg tega, da sta nepravilen govor in hripav glas škodljiva za govornika, je to neprijetno tudi za poslušalce. Raziskava glasovnih motenj med učitelji v Sloveniji, ki je bila izvedena v letu 2002/03 je pokazala, da ima glasovne motnje najmanj 66 % učiteljev. Občasno hripavih učiteljev je bilo 51 %, pogosto hripavih pa 15 % (Soklič, Hočevnar Boltežar 2004: 494).

Glasovne motnje je bolje preprečevati kot zdraviti, za preventivo pa sta potrebna znanje in ozaveščenost o vokalni higieni. Strokovnjaki priporočajo, da bi se že pred študijem za poklic, ki zahteva veliko govorjenja, posameznik prepričal o zdravju svojega vokalnega aparata. Učitelj mora poznati svoje glasovne zmogljivosti in temu prilagoditi glasovne obremenitve. Hripavost najpogosteje nastane zaradi pretirane obremenitve glasilk. Napor za glasilke je tudi nepravilno petje, šepetanje, odkašljevanje, glasno govorjenje, glasno smejanje, oponašanje živali, oponašanje glasov. Ne samo da učitelj med poukom veliko in glasno govori, ampak tudi pogosto poje, oponaša glasove, živali. Vse to dodatno utruja glasilke. Učitelji, ki imajo težave s hripavostjo, morajo svojim glasilkam zavestno omogočiti počitek (Hočevnar Boltežar 2000: 6).

Ekonomičnost rabe glasu je močno povezana z dihanjem. Dihhalno ravnovesje je porušeno, kadar čutimo napetost v vratu in prsnem košu. Kakršna koli napetost je znak, da moramo govor in dih razčleniti drugače. Stres in strah, ki sta pogosto prisotna, kadar smo javno izpostavljeni, dodatno vplivata na mišično napetost telesa. Obvladovati telo in dih se lahko naučimo s pomočjo različnih vaj. Govorjenja se učimo s poslušanjem, s tem pa tudi prevzamemo napačne govorne navade in vzorce iz svojega okolja (Coblentzer, Muhar 2003: 19–29).

5 Raziskava

Zmožnost uspešnega govornega nastopanja je večšina, ki se jo da naučiti in izboljševati. Vendar ni dovolj, da imamo informacije, kako uspešno govorno

nastopati, ampak moramo to tudi udejanjiti. Znanje je treba ozavestiti, da ga lahko uporabimo tudi v praksi, hkrati pa nam izkušnje iz prakse prinesejo določena spoznanja, ki obogatijo učiteljev profesionalni razvoj.

V raziskavi smo želeli ugotoviti, v katerih okoliščinah učitelji razrednega pouka – poleg poučevanja v razredu – največkrat govorno nastopajo, katero znanje imajo učitelji razrednega pouka s področja govornega nastopanja in kako sami ocenjujejo svoje znanje. Želeli smo tudi ugotoviti, ali se znanje učiteljev razrednega pouka razlikuje glede na število let poučevanja in glede na dozdajšnje dodatno izobraževanje s področja govornega nastopanja. Učitelje smo tudi vprašali, kaj po njihovem mnenju najbolj vpliva na uspešnost izvedbe govornih nastopov.

5.1 Raziskovala metodologija

V raziskavi, ki je potekala v maju 2013, je sodelovalo 100 profesorov in en profesor razrednega pouka, vzorec je neslučajnostni in priložnostni. Podatke smo zbirali s pomočjo spletnega vprašalnika. Ta je vseboval vprašanja odprtega in zaprtega tipa; več je bilo vprašanj odprtega tipa.

5.2 Izsledki

Znanje učiteljev razrednega pouka o govornem nastopanju smo v vprašalniku preverjali z več vprašanji. Osredinili smo se na naslednja področja: priprava na govorni nastop, poznavanje načel uspešnega govornega nastopanja, zvrstna uporaba jezika pri govornem nastopanju, poznavanje načela jasnosti in nazornosti, poznavanje pomena očesnega stika, vzdrževanje živosti nastopa, poznavanje in uporaba pravilnega dihanja, uravnavanje treme, poznavanje škodljivih dejavnikov, ki vplivajo na kakovost glasu, in pomen povratne informacije.

98 % učiteljev meni, da se je treba na govorni nastop pripraviti. Več kot polovica učiteljev (54,2 %) vključi v pripravo zapis opornih točk, tretjina izmed vseh učiteljev zapiše tudi celotno predlogo besedila. 30,2 % učiteljev se pripravlja tudi z branjem literature in zbiranjem podatkov o temi. Približno enak odstotek učiteljev v pripravo vključi glasno izreko besedila, 15,6 % pa se jih pripravlja tudi tako, da besedilo, ki so ga zapisali, tudi večkrat preberejo. 11,5 % učiteljev pripravlja e-prosojnice in gradiva. Poleg odgovorov, ki so bili najpogostejši, so učitelji zapisali še: miselna priprava na govorjenje, izbor oblačil, priprava na okoliščine sporočanja, vaja pred ogledalom ali pred drugo osebo ... Učitelji nastopajo v različnih okoliščinah. Izsledki so pokazali, da učitelji poleg poučevanja v razredu v povprečju najpogosteje nastopajo na roditeljskih sestankih, pogosto pred drugimi učitelji, občasno na šolskih prireditvah in redko na konferencah in simpozijih. Drugačne okoliščine nastopanja zahtevajo drugačno pripravo, zato je dobro, da imajo učitelji čim več znanja o tem, kako se dobro pripraviti na zahtevnejše govorne nastope.

Preverjali smo poznavanje nekaterih načel govornega nastopanja med učitelji razrednega pouka. Izsledki kažejo, da tretjina učiteljev načela zelo dobro pozna, tretjina dobro, tretjina pa ima pomanjkljivo znanje na tem področju.

Kadar govorno nastopamo, govorimo v zbornem jeziku. To uresničuje 50,5 % anketiranih učiteljev razrednega pouka. 21,8 % anketiranih je odgovorilo, da uporabljajo knjižni zborni ali knjižni pogovorni jezik, odvisno od okoliščin, v katerih izvajajo nastop. 20,8 % učiteljev pri govornem nastopanju uporablja knjižni pogovorni jezik, malo manj kot 7 % pa je bilo odgovorov, ki jih nismo mogli uvrstiti v nobeno izmed omenjenih kategorij. Nekaj učiteljev je tudi napisalo, da se trudijo govoriti v zbornem jeziku, a da jim to ne uspe vedno. Knjižni zborni jezik je jezik, ki se ga moramo naučiti in tudi vaditi, da ga usvojimo in avtomatizirano uporabljamo. Dobrodošlo je, da je učitelj že med študijem čim večkrat postavljen v okoliščine, v katerih mora govoriti knjižni zborni jezik, in dobi po nastopu kakovostno ter pozitivno naravnano povratno informacijo.

Preverjali smo tudi poznavanje načela jasnosti in nazornosti govornega nastopa. Odgovori so bili zelo različni in razpršeni. Večinoma so učitelji v odgovoru naštevili več načinov, kako uresničujemo to načelo. Največ učiteljev (44,3 %) je zapisalo, da jasnost in nazornost dosežemo z različnim govorjenjem. Tretjina jih meni, da to načelo uresničujemo z uporabo ponazoril. 26,7 % jih je napisalo, da na to vpliva predhodna priprava. Ti niso natančneje opredelili, na kaj je treba paziti pri pripravi, da bo nastop jasen in nazoren. Učitelji so omenjali še podkrepitev govora z nebesednim sporočanjem, ustrezno hitrost govora, glasno govorjenje, jedrnatost in poudarjanje najpomembnejših podatkov. Le 18 % učiteljev je zapisalo, da jasnost in nazornost dosežemo z ustrezno zgradbo govornega nastopa. Učitelji so imeli težave z opredeljevanjem tega načela, vendar to ne pomeni nujno, da tega načela v praksi ne uresničujejo.

Pomen očesnega stika pri govornem nastopanju in načine, kako vzdržujemo pozornost poslušalcev, so učitelji v odgovorih zelo dobro opredelili. Iz odgovorov je razvidno, da se učitelji zavedajo pomena očesnega stika in da imajo veliko izkušenj s tem, kako pritegniti in ohraniti pozornost poslušalcev.

Učitelje smo vprašali tudi o poznavanju in uresničevanju pravilnega dihanja med govorjenjem. 36 % učiteljev pozna pravila pravilnega dihanja in to tudi uresničujejo, 38 % pozna pravila, a niso večči pravilnega dihanja, 26 % ne pozna pravil pravilnega dihanja in jih tudi ne uresničujejo. Dihanje je pomemben dejavnik govora; ima vsaj dve vlogi. Pravilno dihanje nudi podporo vokalnemu aparatu in tudi pomaga pri sproščanju, odpravljanju napetosti, treme. Glas, ki je podprt s pravilnim dihom, zveni polno in prepričljivo. Čeprav učitelj nima težav z dihanjem med govorjenjem, je dobro, da pozna pravilno dihanje, ker lahko to znanje prenese na učence. C. Barry (1997: 23) pravi, da če se pri dihanju osredinjamo le na zgornji del telesa, zvok našega glasu odseva le del nas in ne vsebuje fizične in čustvene resonance. Posledično smo manj prepričljivi.

Učinkovito obvladovanje treme je tudi eden izmed pomembnih dejavnikov, ki vplivajo na uspešnost govornega nastopanja. 60,4 % učiteljev pozna vsej en način, kako obvladovati tremo, 39,4 % pa tega znanja nima. Učitelji tremo najpogosteje obvladujejo z dihalnimi tehnikami, s tehnikami umirjanja in sproščanja, z dobro predhodno pripravo, s sproščanjem telesa z gibanjem (otresanje z rokami, sproščanje mišic, sprostilne vaje) in z vizualizacijo

nastopa. Menimo, da je tudi obvladovanje treme zelo pomembno. Učitelj govori v različnih okoliščinah in lahko se zgodi, da ima pred nastopom v novih okoliščinah tremo. Znanje, kako se spopasti s tremo, bo v takih okoliščinah prišlo prav. Prav tako lahko to znanje posredujejo tudi učencem.

Glasovne motnje učitelju otežujejo opravljanje poklica. Polovica anketiranih učiteljev (50,5 %) se pri svojem delu srečuje s hripavostjo in/ali z izgubo glasu. Zanimalo nas je, ali so učitelji ozaveščeni o tem, kaj škodljivo vpliva na kakovost glasu. 66 % učiteljev je kot najbolj škodljiv dejavnik izpostavilo preglasno govorjenje. Omenjali so predvsem kričanje ali glasno govorjenje, kadar želijo preglasiti učence. 33,6 % učiteljev je napisalo, da kakovosti glasu škoduje nepravilna tehnika govorjenja. Najpogosteje so to učitelji ubesedili kot »govorjenje na grlo«, neuporaba prepone, nepravilno dihanje ... 28,6 % učiteljev je zapisalo, da glasu škoduje, kadar ga preobremenimo. To pomeni, da govorimo predolgo ali govorimo s hripavim glasom. 26,5 % učiteljev se zaveda, da tudi z izbiro pijač vplivamo na kakovost glasu. Najprimernejša za glasilke je voda, treba je skrbeti za zadostno hidracijo telesa in tega se zaveda 21,4 % učiteljev. Med najpogostejšimi naštetimi dejavniki, ki škodljivo vplivajo na kakovost glasu, je tudi kajenje. Poleg naštetih dejavnikov so anketirani omenili še: utrujenost, tremo, stres, šepetanje, neustrezne mikroklimatske pogoje. Učitelji so našeli veliko pomembnih dejavnikov, ki imajo vpliv na kakovost glasu, in mislim, da so dobro ozaveščeni o škodljivih dejavnikih, ki vplivajo na glas.

Povratna informacija o izvedenem govornem nastopu je pomemben element v razvijanju svoje govorne zmožnosti. 36,6 % učiteljev vedno vpraša za povratno informacijo o nastopu, občasno jih to stori 54,5 %. 8,9 % jih nikoli ne vpraša za povratno informacijo. Dve tretjini (72,2 %) učiteljev hoče slišati povratno informacijo, ker želijo naslednji nastop izvesti bolje, odpraviti napake in moteče elemente. Skoraj 8 % učiteljev je odgovorilo, da s povratno informacijo izvejo, kako je govorni nastop zaznalo poslušalstvo, ker se zavedajo, da govorec nastop doživlja drugače kot poslušalec. Štirje učitelji so poudarili pomen povratne informacije kot potrditev ali pohvalo. Pomembno je, da je povratna informacija naravnana pozitivno, da izvemo, kaj moramo še izboljšati, in nas za to tudi motivira.

Znanje učiteljev razrednega pouka o govornem nastopanju se razlikuje glede na posamezno področje. Učitelje smo tudi vprašali, kako sami ocenjujejo svoje znanje o govornem nastopanju. Največ učiteljev, 57,4 %, ocenjuje svoje znanje govornega nastopanja kot dobro. 32,7 % je svoje znanje ocenilo kot zelo dobro, skoraj 6 % kot slabo in 4 % kot odlično. Samovrednotenje znanja je pri govornem nastopanju zelo pomembno, ker vpliva na govorčevost samozavest in tudi na željo po izobraževanju s tega področja.

Raziskava je pokazala, da število let poučevanja ne vpliva na znanje o govornem nastopanju, vpliva pa udeležba na dodatnem izobraževanju o govornem nastopanju. Učitelji, ki so se tovrstnega izobraževanja že udeležili, so izkazali boljše znanje. Ni pomembno le, da ima učitelj govorniške izkušnje, ampak tudi, da ozavešči, kaj je pri govornem nastopanju pomembno, in to tudi skuša prenesti v prakso.

Kaj po mnenju učiteljev najbolj vpliva na uspešnost izvedbe govornih nastopov? 73 % odstotkov jih meni, da na uspešnost nastopa najbolj vpliva

temeljita vsebinska priprava na govorni nastop. 29,9 % vseh anketiranih je zapisalo, da je pomembna tudi govorčeva osebnost. To so učitelji poimenovali kot simpatičnost, karizmo, odločnost, samozavest, pristnost ... Tretji dejavnik, ki po mnenju učiteljev najbolj vpliva na uspešnost govornega nastopa, je sproščeno sporazumevanje. Učiteljem se zdi pomembno, da so poslušalci in govornik sproščeni in da medsebojna komunikacija poteka obojestransko. Na uspešnost nastopa vplivajo tudi vsebina nastopa in zanimivost teme ter upoštevanje in vključevanje poslušalcev. Nekateri so navedli še nekaj drugih dejavnikov: ustrezno nebesedno sporazumevanje, zunanji videz, izkušnje. Le dva učitelja sta napisala, da na uspešnost nastopa pomembno vpliva poznavanje pravil uspešnega nastopanja.

Na uspešnost govornega nastopa vpliva skupek dejavnikov. Na večino lahko vpliva sam govorec z ozaveščenostjo o načelih ... Pomembno je, da nam nastop, ki nam ni najbolj uspel, ne vlije strahu, ampak poiščemo vzrok in razlago za morebitno neuspešnost in to poskušamo vnaprej odpraviti ali popraviti.

6 Sklep

Pomembno je, da učitelj pri profesionalnem razvoju ne pozabi na razvijanje zmožnosti govornega nastopanja. Pridobivanje znanja s tega področja, kritična samorefleksija, možnost nastopanja in strokovna povratna informacija so pomembni dejavniki, ki pozitivno vplivajo na razvoj te zmožnosti in tudi celostne osebnosti. Udeležba na seminarju ali izobraževanju s tovrstno tematiko je za učitelje vsekakor dobrodošla. Pomembno je, da imajo učitelji in študentje čim več priložnosti za govorno nastopanje z možnostjo kakovostne povratne informacije. Dobrodošel je tudi vsak konkreten napotek, kako posamezno stvar izboljšati ali popraviti. Govorec ne more nastopati sproščeno, če je neprestano obremenjen s stvarmi, na katere mora paziti. Načela uspešnega govornega nastopanja je treba usvojiti in ponotranjiti, ozavestiti pa jih moramo pri pripravi na nastop.

POVZETEK

Učitelji veliko govorno nastopajo, zato morajo zmožnost učinkovitega govornega nastopanja zavestno razvijati. Pričakuje se, da je učitelj dober govorec, da zna podati vsebino, pritegniti pozornost in vzbuditi zanimanje. Znanje o govornem nastopanju pripomore k izboljšanju in nadgradnji te veščine. V uvodnem delu prispevka smo opredelili učitelja kot govornika in predstavili ključne dejavnike, ki vplivajo na uspešen govorni nastop. V drugem delu smo predstavili izsledke raziskave o tem, katero znanje imajo učitelji razrednega pouka s področja govornega nastopanja. Njihovo znanje se razlikuje glede na posamezno področje. Največ učiteljev ocenjuje svoje znanje o go-

vornem nastopanju kot dobro. Število let poučevanja ne vpliva na njihovo znanje. Učitelji, ki so se udeležili dodatnega izobraževanja s področja retorike ali govornega nastopanja, imajo več znanja kot učitelji, ki se izobraževanja niso udeležili. Po mnenju učiteljev na uspešno izvedbo govornega nastopa najbolj vpliva temeljita priprava na govorno nastopanje.

Literatura

- Berry, Cicely, 1998: Igralec in glas. Ljubljana: Pravljичno gledališče, d. o. o.
- Brajša, Pavao, 1993: Pedagoška komunikologija. Ljubljana: Glotta nova.
- Coblenzer, Horst, Muhar, Franz, 2003: Dih in glas. Navodila za dober govor. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Hočevnar Boltežar, Irena, 2000: Da glasilke ne bi zagodle ...: preprečimo hripavost. Šolski razgledi, 51 (2), 6.
- Križaj Ortar, Martina, Bešter, Marja, Končina, Marija, Bavdek, Mojca, 2010: Na pragu besedila 2. Učbenik za slovenski jezik v 2. letniku gimnazij, strokovnih in tehničnih šol. Ljubljana: Založba Rokus.
- Petek, Tomaž, 2011: Učinkovito učiteljevo javno govorno nastopanje kot temelj za uresničevanje sodobnega in kakovostnega vzgojno-izobraževalnega procesa. Orel, Mojca (ur.): Sodobni pristopi poučevanja prihajajočih generacij. Polhov Gradec: Eduvision. 59–74.
- Podbevšek, Katarina, 1997: Učiteljeva govorna kultura. Zbornik za učitelje slovenščine kot drugi/tuji jezik. 25–33.
- Soklič, Tanja, Hočevnar Boltežar, Irena, 2004: Glasovne motnje med pedagoškimi delavci v Sloveniji: prevalenca in nekateri dejavniki tveganja. Zdravniški vestnik, 73 (6), 493–497.
- Vogel, Jerica, Kastelic, Silva, Ozimek, Jana, 2007: Slovenščina 1. Z besedo do besede. Učenik za slovenščino – jezik v 1. Letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. Ljubljana: Mladinska knjiga založba, d. d.
- Zidar Gale, Tatjana, Žagar, Igor Ž., Žmavc, Janja, Pirc, Vlado, 2006: Retorika. Uvod v govorniško veščino. Ljubljana: Družba za založništvo, izobraževanje in raziskovanje, d. o. o.
- Zidar, Tatjana, 1996: Retorika. Moč besed in argumentov. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- Žagar, Igor Ž., Domajnko, Barbara, 2006: Argumentiranost kot model (uspešne) komunikacije. Domžale: Izolit.